

УДК 316.776.23

DOI: 10.12958/2227-2844-2019-1(324)-1-24-29

Кононович Дар'я Олександрівна,
аспірантка спеціальності «Соціальна робота»
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Старобільськ, Україна.
27dr.kononovich@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0307-6644>

ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ МЕДІА-МАНІПУЛЯЦІЯМ

Результатом бурхливого розвитку медіа стає насичення ринку глядацьких інтересів, з'являються все нові телевізійні канали, періодичні друковані видання, інтернетні сайти. Мас-медіа діють як фільтр, що відбирає, komponує і інтерпретує інформацію, беруть на себе навчальні, просвітницькі функції, будучи своєрідною «паралельної школою» для підростаючого покоління.

Незважаючи на мінливу простоту і доступність інформації, якою людина, на перший погляд, досить легко управляє, вона часом, сама того не помічаючи, стає об'єктом впливу інформаційного світу.

Інформація, що передається по каналах мас-медіа, стає в сучасних умовах «продуктом» індустрії свідомості, але, разом з цим, далеко не завжди є всебічною та достовірною. Одностороння або перекошена інформація (яка передається, наприклад, телебаченням, що володіє великою силою пропагандистського навіювання), безсумнівно, потребує осмислення. Виникнення глобальної та інтерактивної системи комунікації, широке проникнення медіа в життя багатьох верств суспільства породжують нові проблеми в освіті, спрямовані на розвиток самостійного, критичного мислення, що включає вміння аналізувати і оцінювати медіа-інформацію, протистояти її можливому маніпулятивному впливу.

Вплив маніпуляцій на життя молоді розглядали у своїх дослідженнях П. Артьомов, О. Бондарчук, Б. Буяк, О. Вакуленко, О. Гончарова, С. Єлишев, О. Мурюкіна, Т. Новікова, М. Скиба, В. Триндюк.

Вагомий внесок у розробку проблеми засобів масової інформації як інституту соціалізації та фактору виховання ціннісних орієнтацій молоді людини внесли такі науковці як: І. Бех, Л. Гордін, І. Зверева, І. Кон, В. Москаленко, О. Первишева, Л. Сніжко, Н. Чутова.

Принципи та закономірності функціонування критичного мислення в контексті загальних розумових здібностей розглядали Л. Астахова,

В. Біблер, М. Вертгеймер, Д. Вількєєв, Дж. Гілфорд, З. Калмикова, І. Лернер, С. Рубінштейн, О. Тихомиров та ін.

Аналіз наукової літератури показав, що у всіх розглянутих роботах авторів, що займаються дослідженням проблеми навчання захисту від маніпуляцій, знаходить відображення розуміння того, що одним із засобів захисту особистості є критичне мислення. Однак сам механізм реалізації захисної функції критичного мислення не знайшов свого відображення в роботах вчених, не розглянуті технологічні умови формування критичного мислення молоді як засобу запобігання маніпулятивному впливу.

Тому **метою** нашої статті є наукове обґрунтування змісту технології соціальної роботи з формування критичного мислення учнівської молоді як засобу запобігання медіа-маніпуляціям.

Вибір інформації, яку здійснює аудиторія, залежить від її переваг, інтересів, ціннісних орієнтацій, вікових та гендерних особливостей і т.д.

Одним з важливих чинників вибірконості та оцінки інформації є критичність мислення. Критичність «передбачає вміння діяти в умовах вибору і прийняття альтернативних рішень, вміння спростовувати завідомо неправдиві рішення» (Столбнікова, 2006, с. 75).

На думку Л. Астахової критичне мислення – це специфічний вид розумової діяльності, результатом якого є виявлення негативних інформаційних впливів в текстах, за допомогою логіки, рефлексії, діалогу, інтерпретації, опори на знання класифікацій інформаційних впливів, що приводить в дію захисні установки особистості (Астахова, 2009, с. 70).

Незважаючи на різноманітні трактування поняття критичне мислення вітчизняними та зарубіжними авторами, які, як можна помітити не суперечать, а, скоріше, доповнюють один одного, загальний зміст їх зводиться до наступного: критично мислити – значить свідомо оцінювати, міркувати. Як можна помітити, всі запропоновані визначення припускають прояв людиною психічної, емоційної, пізнавальної активності, яка повинна бути спрямована на вирішення конкретної проблеми.

Для соціально-педагогічної практики особливо важливий аспект – набір технологій для навчання молодого покоління адекватному сприйняттю ЗМІ.

У галузі соціальної роботи технологія – це сукупність форм, методів та прийомів, що застосовуються соціальними службами, окремими закладами соціального обслуговування, соціальними працівниками з метою досягнення успіху соціальної роботи та забезпечення ефективності реалізації завдань соціального захисту населення (Капська, 2004, с. 63).

Технологія розвитку критичного мислення включає цілі, завдання, принципи побудови, етапи та умови формування, методи, прийоми і способи навчання мисленню, форми організації діяльності і способи оцінювання результатів формування мислення.

Основною метою розвитку критичного мислення учнівської молоді є формування знань, умінь і навичок, спрямованих на ефективне розпізнавання і протидію маніпуляціям.

Завдання технології формування критичного мислення:

- підвищення загальної інформованості про маніпуляції, маніпуляторів і засоби протидії їм;
- усвідомлення своїх сильних і слабких сторін при взаємодії з маніпуляторами;
- розвиток умінь і формування навичок протидії маніпуляторам.

В основу організації технології формування критичного мислення повинні бути покладені принципи проблемного, проектного та інтерактивного навчання. Різноманітні методичні прийоми ґрунтуються головним чином на циклах (блоках, модулях) творчих та ігрових занять, що здійснюються в навчальній або позанавчальній діяльності.

Які методи можуть бути частиною технології з формування критичного мислення учнівської молоді як засобу запобігання медіа-маніпуляціям? Їх досить багато. А. Федоров пропонує класифікувати їх за:

- джерелами отриманих знань – словесні (лекція, розповідь, бесіда, дискусія); наочні (ілюстрація і демонстрація медіатекстів); практичні (виконання різного роду завдань практичного характеру на матеріалі медіа);
- рівнем пізнавальної діяльності: пояснювально-ілюстративні (повідомлення певної інформації про медіа, сприйняття і засвоєння цієї інформації аудиторією); проблемні (проблемний аналіз визначених ситуацій або медіатексту з метою розвитку критичного мислення); дослідні (організація дослідницької діяльності учнів).

Наведемо сформований А. Федоровим список методів проблемного аналізу медіатекстів і функціонування медіа в соціумі:

- автобіографічний (особистісний) аналіз – опис відносин, переживань, почуттів, спогадів, асоціацій, викликаних медіатекстом: учні / студенти зіставляють особистий життєвий досвід, спираючись на асоціативну пам'ять;
- аналіз культурної міфології: виявлення та аналіз міфологізації фабул, типів персонажів і т.д.;
- аналіз медійних стереотипів: виявлення та аналіз стереотипного зображення людей, ідей, подій;
- аналіз персонажів – аналіз характерів, мотивів поведінки, ідеологічних орієнтацій і дій персонажів медіатекстів;
- ідентифікаційний аналіз – розпізнавання / ідентифікація прихованих повідомлень в медіатекстах;
- ідеологічний, філософський аналіз: аналіз ідеологічних і філософських аспектів медійної сфери;

- контент-аналіз – кількісний аналіз медіатекстів (визначення категорії медіатексту, систематизація фактів, і т.д.; про те, як часто виявляються ті чи інші фактори, наприклад, стереотипи в сюжеті);
- культивацийна аналіз – аналіз змісту медіатекстів з опорою на дослідження соціокультурного контексту і мас-медіа;
- семіотичний аналіз медіатекстів: аналіз мови знаків і символів;
- сюжетний / розповідний аналіз: аналіз сюжетів, фабул медіатекстів;
- етичний аналіз: аналіз етичних / моральних особливостей медіатексту;
- естетичний аналіз: аналіз художніх особливостей, стилістики медіатексту.

Сформованість критичного мислення може бути оцінена за показниками рівнів розвитку критичного мислення особистості, під якими ми розуміємо сукупність мотивів, знань, умінь, здібностей (показники: мотиваційний, контактний, інформаційний, перцептивний, інтерпретаційний / оцінний, практико-операційний / діяльнісний, креативний), що сприяють використанню, критичному аналізу, оцінці та передачі медіатекстів в різних видах, формах і жанрах, аналізу складних процесів функціонування медіа в соціумі.

Таким чином, зараз важливо усвідомлено підходити до сприйняття будь-якої інформації. Якщо ми будемо більш критично аналізувати побачене, почуте або прочитане, то і маніпулювати нашою свідомістю буде складніше.

Критичне ставлення до інформації, формування якого може здійснюватися на всіх рівнях освіти, розуміється нами як початковий етап розвитку критичного мислення. У світі мас-медіа-маніпуляції критичне сприйняття відомостей, що надходять зі ЗМІ, реклами, неформальній середовища, зможе захистити молоду людину від їх негативного впливу.

Подальших досліджень потребує виявлення «груп ризику» за високим ступенем сприйнятливості до маніпуляцій серед молоді і визначення їх специфічних характеристик, а також розробка критеріїв оцінки рівнів сформованості критичного мислення за кожним з означених у статті показників.

Список використаної літератури

1. Астахова Л. В., Харлампьева Т. В. Критическое мышление как средство обеспечения информационно-психологической безопасности личности: монография. Москва: РАН, 2009. 136 с. **2. Капська А. Й.** Соціальна робота: технологічний аспект: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 352 с. **3. Столбникова Е. А.** Развитие критического мышления студентов педагогического вуза в процессе медиаобразования (на материале рекламы). Таганрог: Кучма, 2006. 160 с. **4. Федоров А. В.** Медиаобразование и медиаграмотность. Таганрог: Кучма, 2004. 340 с.

References

1. Astakhova, L. V. & Kharlampeva, T. V. (2009). Krytycheskoe myshlenye kak sredstvo obespecheniya ynformatsyonno-psykholohycheskoi bezopasnosti lychnosti [Critical thinking as a means of ensuring the information-psychological security of the individual]. Moscow: Russian Academy of Sciences. [in Russian]. **2. Kapska, A. I. (2004).** Sotsialna robota: tekhnolohichnyi aspekt [Social work: technological aspect]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury. [in Ukrainian]. **3. Stolbnykova, E. A. (2006).** Razvytye krytycheskoho mushleniya studentov pedahohycheskoho vuza v protsesse medyaobrazovaniya (na materyale reklamu) [Development of critical thinking of students of a pedagogical university in the process of media education (on the basis of advertising)]. Tahanroh: Kuchma. [in Russian]. **4. Fedorov, A. V. (2004).** Medyaobrazovanye y medyahramotnost [Media Education and Media Literacy]. Tahanroh: Kuchma. [in Russian].

Кононович Д. О. Технологія соціальної роботи з формування критичного мислення учнівської молоді як засіб запобігання медіа-маніпуляціям

Стаття присвячена визначенню сутності критичного мислення як засобу запобігання медіа-маніпуляціям, технологічному аспекту його формування в учнівської молоді: розглянуті цілі, завдання, методи розвитку критичного мислення.

Подається розгляд поняття «критичне мислення», визначається його значення для учнівської молоді, яка функціонує в інформаційному суспільстві; обґрунтовується необхідність розвитку критичного мислення з метою можливості переосмислення інформації, виділення необхідного та важливого.

Окреслені перспективи подальших досліджень в означеному напрямку.

Ключові слова: критичне мислення, учнівська молодь, медіа-маніпуляції, медіатекст, технологія.

Кононович Д. А. Технология социальной работы по формированию критического мышления учащейся молодежи как средства предотвращения медиа-манипуляций

Статья посвящена определению сущности критического мышления как средства противодействия медиа-манипуляциям, технологическому аспекту его формирования у учащейся молодежи: рассмотрены цели, задачи, методы развития критического мышления.

Характеризуется понятие «критическое мышление», определяется его значение для учащейся молодежи, которая функционирует в информационном обществе; обосновывается необходимость развития критического мышления с целью возможности переосмысления информации, выделения необходимого и важного.

Обозначены перспективы дальнейших исследований в рассматриваемом направлении.

Ключевые слова: критическое мышление, учащаяся молодежь, медиа-манипуляции, медиатекст, технология.

Kononovych D. Technology of Social Work on the Formation of Critical Thinking of Students as a Means of Preventing Media Manipulation

The article focuses on the definition of critical thinking as an essential element of mental activity of a person at the modern information society.

Were considered the technological aspect of the formation of critical thinking among young people: goals, tasks, methods of developing critical thinking.

The basic interpretation of the concept of critical thinking with an emphasis on current status of the issue research. Ideal of the critical impact will be not the right reaction, but the alignment of own script for behavior that is proactive in nature, not the nature of the event catching behavior. The critical thinking procedure should provide not just proactive position of its bearer, but his leading role in determining the course and direction of events development. In the situation of informational war only critical thinking can save our consciousness from the impact of the mighty media manipulation. Critical thinking is not just the ability to think, it is the ability to think rationally, the ability to understand our own thoughts, the ability to understand the thoughts of others, the ability to make up your mind to reach the only right decision, consciously assessing the situation.

It is defined the peculiarities of formation of critical thinking as a result of social work. The necessity of critical thinking with a view to possibility of information rethinking is substantiated. The importance of further research was expressed.

Key words: critical thinking, student youth, media manipulation, media text, technology.

Стаття надійшла до редакції 22.02.2019 р.

Прийнято до друку 29.03.2019 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Ваховський Л. Ц.